

Ripoll i Sant Eudald, una història mil·lenària

Antoni Llagostera Fernández

Sant Eudald, almenys el de Ripoll, és un sant complex. Té una enrevessada biografia, la peripècia dels seus suposats ossos i l'esplendor de la seva l'urna-reliquiari, l'aparició del humeral de sant Eudald, l'apassionant amalgama històrica en la que es va trobar immers en vida i en la eternitat, a la que ara es suma el *martyrium* de Sorba, fan que sigui un personatge enlluernador.

Aquesta complexitat engrandeix aquest sant local, amb una provada capacitat d'obrar miracles, des de fer possible la pluja en temps de sequera; i ara, més modernament, de salvar una espai berguedà d'estar inundat per un embassament, a Sorba.

Sant Eudald és un sant, amb unes relíquies, creat per encaixar dins d'un projecte monàstic, el monestir de Santa Maria de

Ripoll durant el segle x, amb uns atributs molt específics. Un sant a mida, no reconegut per les instàncies eclesiàstiques.

Lamentablement, per espai, no podem entrar en la història de la seva urna-reliquiari i d'un element del seu contingut, l'humeral de sant Eudald.¹ En poques pàgines, és impossible d'encabir-ho tot.

Per tant es centrarem exposar la llegenda de sant Eudald d'origen ripollès, el perquè de la seva existència i les raons per les quals els jesuïtes bollandistes holandesos neguen l'existència d'aquest sant.

Recerca d'un sant a mida

L'arribada de les relíquies del màrtir (452) sant Eudald a Ripoll (6 de novembre del 978) culmina

una operació, iniciada a meitat segle x, amb l'abat Arnulf, de reforçament i relançament del monestir de Santa Maria de Ripoll.

El monestir de Ripoll havia patit (cap l'any 900) la deserció de Radulf, oblat al cenobi pel comte Guifré, i l'expansió del monestir femení santjoaní, sobretot degut a l'empenta de l'abadessa, filla també del comte, Emma (898-942), gràcies a les donacions de la família comtal, expandint-se a l'entorn de Ripoll: Vallfogona (919), Llaés (919), Vidrà (960), Besora (898), Sora (906). L'abadia santjoanina tenia, d'antuvi, propietats a Montgrony (887).

El monestir de Ripoll, per aquesta situació, era en un punt complicat de la seva història, a punt d'ésser escanyat i engolit.

En aquesta tessitura apareix la figura de l'abat i bisbe Arnulf, abat de Ripoll (948-17 de abril de 970) i bisbe de Girona (954). Ell participarà en una de les operacions més importants de la història altmedieval catalanes: el viatge a Roma, l'any 951, del Comte Sunifred de Cerdanya, el bisbe Guisad d'Urgell i l'abat de la Grassa.

Arnulf va obtenir del papa Agapit II una butlla que confirmava les possessions del monestir i ratificava els privilegis reials concedits prèviament al monestir, ratificant la lliure elecció de l'abat i obtenint la dependència del monestir de la Santa Seu, com fei poc anys abans havia obtingut Cluny.

L'abat Arnulf de Ripoll, a més de començar la construcció d'una magnífica església, suposadament de cinc naus (obra culminada el

15 de novembre del 977); d'introduir l'observança de la regla benedictina en una línia reformista com la que s'impulsava des de Cluny; de posar-se sota la protecció i obediència de la Santa Seu; molt segurament va concebre que la possessió d'unes relíquies d'un sant màrtir havien de prestigiar el monestir i augmentar la seva capacitat d'atracció religiosa i cultural.

L'arribada de les relíquies de Sant Eudald a Ripoll (978), impulsades pel successor d'Arnulf, l'abat Guidiscle (17 de novembre del 970-23 de juliol del 979), suposaven la possessió d'unes relíquies d'un màrtir, que enaltia la relació estreta amb l'església catòlica romana, ja que Eudald s'havia oposat a la heretgia arriana.

La recerca d'un relíquies que prestigiessin el monestir de Ripoll, malgrat el que diu la tradició, no fou a cegues. L'element de màrtir a mans arrianes és central en la caracterització de sant Eudald.

Cal entendre-ho com un posicionament contrari a la corrent de l'adopcionisme, formulat al concili de l'Església hispana de Sevilla (784), que tingué com a màxim defensors l'arquebisbe de Toledo Elipand (717-808) i el bisbe d'Urgell (781-799) Fèlix d'Urgell (segle VIII-811/818). L'adopcionisme fou declarat herètic al segon Concili de Nicea II (787), al concili de Ratisbona (792), i als sínodes de Frankfurt (794), de Friül (796), de Roma (798), presidit pel Papa Lleó III, i al concili d'Urgell (799). Aquesta plantejament teològic fou combatut enèrgi-

Urna-reliquiari de sant Eudald, actualment a la capella de Sant Joaquim del monestir de Ripoll.

FOTO ANGUERA.

Bust, part anterior i posterior de l'urna-reliquiari de sant Eudald. (ACRI).

cament (*Liber Albini contra haeresim Felicis* [Contra l'heretgia de Fèlix], 799) per Alcuí de York (730-804) i pel gran promotor benedictí carolingi, Benet d'Aniana. Com a conseqüència de la crisi, les diòcesis catalanes foren sotmeses a l'arxidiòcesi de Narbona.

L'adopcionisme, més enllà d'altres manifestacions herètiques, suposava l'intent de pervivència de les pràctiques litúrgiques de l'església visigòtica, amb el seu ritual hispà-mossàrab. Ripoll va optar per l'obediència a Roma.

Arnulf, amb el bisbe Ató de Vic, varen oposar-se a les pretensions de l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat, que havent anat a Santiago de Compostela, s'havia fet nomenar arquebisbe de Tarragona.

Urna-reliquiari que conté les relíquies del patró de Ripoll, a l'interior de l'antiga església de Sant Eudald. Josep Salvany i Blanch (1866-1929), foto de 1916. Placa de vidre estereoscòpica, 6x13 cm.

FONS DIGITALITZAT DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA.

L'abadia de Ripoll va participar en una operació de gran significat: L'alliberament de les diòcesis catalanes de l'obediència a l'arquebisbat de Narbona. El bisbe de Vic (957) Ató (?-971), amb el patrocini del comte de Barcelona, Girona i Osona (947) i d'Urgell (948) Borrell II (927-992 o 993), va obtenir (970) del Papa Joan XIII cinc butlles, que restablien l'arquebisbat de Tarragona (pendent de reconquesta, compost pels bisbats d'Elna, Vic, Barcelona, Girona i Urgell); i, a més, el nomenament com administrador del bisbat de Girona vacant per la mort d'Arnulf (17 d'abril del 970).

De la comitiva d'aquest viatge a Roma en formava part Gerbert d'Oirlach (c. 938-12 de maig del 1003), que acompanyava al bisbe de Vic, de qui era pupil, que va enlluernat al papa que cercava un preceptor per Otó II, hereu de l'emperador de Sacro imperi Germànic (962) Otó I el gran (912-973). Gerbert es va quedar a Roma començant una exitosa carrera eclesiàstica, fins a convertir-se en el papa (7 abril 999-1003) de l'any Mil, Silvestre II.

El projecte d'arquebisbat català encallà amb l'assassinat d'Ató poc després de tornar de Roma (971 o 972), es suposa per contrastar a la independència episcopal

catalana i l'enfortiment del poder del comtat de Barcelona.

Sant Eudald era, per Ripoll, un sant a mida pel seu projecte polític i religiós.

Com a element que rebla el clau, cal tenir present que el comte Arnau de Carcassona (a qui algun hagiògraf converteix en protagonista de la donació del cos de Sant Eudald a Ripoll) havia ofert (987) l'església i terres d'Acs a l'abadia de Santa Maria de La Grassa. La possessió de La Grassa no fou efectiva, ja que el territori continuarà sota el poder del comte de Foix. Sant Eudald, doncs, es possiblement "robat" a Acs per monjos del monestir de Ripoll, quan aquesta població era sota la influència d'un cenobi estretament relacionat amb els monestirs catalans.

Sant Eudald a la documentació ripollesa

Pau Parassols, l'erudit de Sant Joan de les Abadesses, diu que l'escrit més antic sobre Sant Eudald és "el *Cronicon* escrito hasta el año 985 por un monje de Ripoll², que si no fue de los que de Ax trajeron con el cuerpo del Santo las noticias de su vida y martirio, como con fundamento creyó el sabio crítico D. Fr. Roque de Olzinellas monje también de Ripoll³, vivía entonces con ellos".⁴

Les referències a sant Eudald estan presents a molts dels *cro-*

Portada de l'obra Antonio Vicente DOMENECH, *Historia General de los Santos y Varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña* (Barcelona, 1602).

Portada de l'edició de l'Acta sanctorum (Amberes, MDCLXXX [1680]) dels pares bol·landistes holandesos, que examina Sant Eudald.

nicons ripollesos.⁵ L'arribada de les relíquies de sant Eudald a Ripoll constitueix un fet important pels redactors, al costat de la mort d'abats i comtes. Estem davant les restes d'un màrtir, la possessió de les quals tenia pel monestir ripollès d'una alta significació.

L'abaciologi glossat de Ripoll, en parla⁶ i a la *Brevis historia monasterii ripipullensis*, de 1147, es pot llegir:

«En temps de l'esmentat abat Guidiscle, una gemma preciosíssima, el cos de màrtir sant Eudald fou dut des de la part de To-

losa al monestir per fidels frares d'aquest monestir»⁷.

Hi ha molta literatura ripollesa sobre sant Eudald. El sermó sobre les relíquies del monestir de Ripoll de l'abat Oliba menciona sant Eudald i al *Sacramentarium ripipullense* (MCMLXIV [1964]), estudiat per Alejandro Olivar, també es parla de sant Eudald.⁸

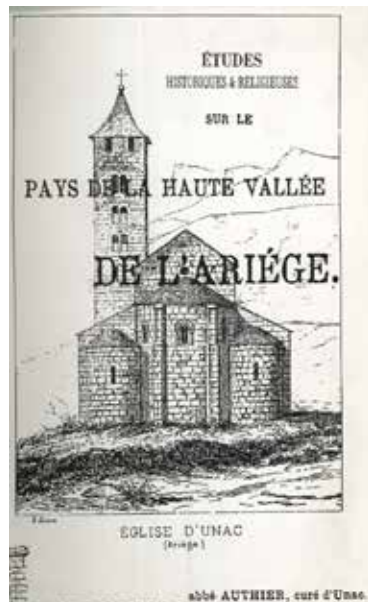
El primer cronista civil de Ripoll, Eudald Mirapeix, en la seva «Crònica de la villa y monasterio de Ripoll» diu referint-se a san Eudald que les relíquies foren adquirides:

«Animado este abad del más puro y piadoso zelo por la religión y creencias cristianas adquirió las reliquias del glorioso mártir San Eudaldo⁹, que derramó su sangre por la fe de Jesucristo, según la opinión más común, a manos de los sarracenos, por los años 724 a 737 en *Achs* o *Ax*¹⁰ ciudad de la Novenspulia o Aquitania, hoy *Gascuña*¹¹; fueron traídas sus sagradas reliquias de las partes de Tolosa por los monjes del monasterio en el año 978 y recibidas por el pueblo de Ripoll con la mayor veneración y públicas demostraciones de contento y alegría; se construyó un nuevo templo al santo que la villa tomó por su patrón y en el sitio de la capilla dedicada a Santa Oliva de que ya hemos hecho mención».¹²

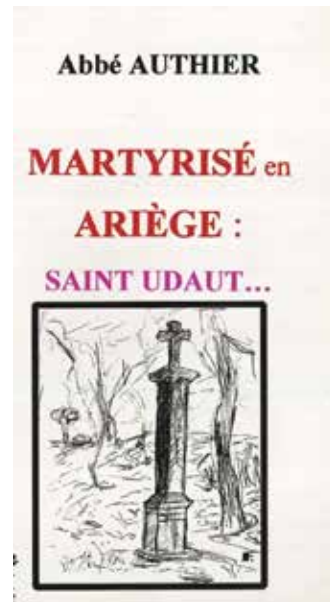
I deixa constància de la seva proclamació com a patró de Ripoll, obviant, però, la seva fama de advocat contra la sequera:

«A los 6 de noviembre de 1004 las reliquias del glorioso mártir San Eudaldo fueron trasladadas en procesión con la mayor solemnidad y pompa al nuevo templo que se le acababa de construir, con general aplauso y satisfacción de todos los habitantes de esta villa y su comarca; en memoria de tan plausible suceso aún se celebra cada año en su iglesia, en el día 6 de noviembre, un solemne oficio; y en la tarde corrida de toros, diversión favorita de los ripolleses y otras públicas demostraciones».¹³

El document més interessant sobre sant Eudald és el que ens ofereix Antonio Vicente Domènec (1553-1607), que Parassols nomena «manuscrito del monas-

Portada del dos llibrets de l'abbé Les dues obres de Prosper Authier que tracten sobre sant Eudald: *Études historiques & religieuses sur le pays de la haute vallée de l'Ariège* (Toulouse, 1870); i *Saint Udat. prêtre-martyr* (Nîmes, 1886).

terio benedictino de Santa Maria de Ripoll, obra de un monge del siglo XIV»¹⁴, a l'obra *Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña*. Barcelona, MDCII [1602]). Aquest llibre ha estat freqüentment citat com *Flos Sanctorum de Cathaluña*¹⁵.

Pel seu interès el transcrivim íntegrament a l'apèndix, ja que ens ofereix els elements bàsics de la tradició local ripollesa sobre sant Eudald. Aquí tenim presentat el sant Eudald ripollès.

Totes les versions de la vida de sant Eudald depenen de la que ens ofereix Antonio Vicente Domènec, per exemple, quan el menciona el poc fiable tractadista espanyol Juan Tamayo Salazar, *Martyrologium Hispanum Anamnesis o Commemoratio omnium ss. Hispanorum, Ponyficum, Martyrum, Confessorum, Virginum, Viduarum, ac anctarum mulierum, avantitolat Martyrologium Hispanum* (Lió, 1651-1659), vol. III [MDCLV (1655)].¹⁶

Un sant no reconegut

Sant Eudald, sant patró de la vila de Ripoll, és un sant no reconegut per l'Església catòlica en els seus martirologis oficials¹⁷ i els crítics historicistes jesuïtes bol·landistes holandesos (ja en el segle XVII) varen posar en qüestió la seva existència.

Eudald és un sant local, que no apareix als martirologis medievals, *Martirologi d'Adó* i *Martirologi de Usuard*. Tampoc apareix a l'obra de Caesar Baronius, *Martyrologium Romanum* (1602), ni a les primeres edicions del martirologi romà oficial, de 1583 (encara sense aprovació) i 1584 (aprovat i imposat pel papa Gregori XIII).

El primer que cita a Eudald, més enllà de Domènec, és Filippo Ferrario Alexandrino en el seu *Catalogus generalis sanctorum* (Venècia, MDCXXV [1625]).

El bisbe francès de Toul (1655-1675), André du Saussay (1589-1675), inclou sant Eudald dins del suplement, a l'obra *Martyrologii Gallicani Pars Posterior Trimestris, Octobrem, Novembrem Et Decembrem Complectens: Cvm Supplemento, Appendicibus, Apologetico, Calendario, [et] tabulis* (Paris, MDCXXXVII [1637]).

«Cinquè idus de maig. Mort a Aquitània, Principio del formulario el naixement de sant Eudald, màrtir, italià de nació, nascut en Lombardia, tenint l'ambició d'augmentar la glòria de Déu, passà a França. Allà, agafat per bàrbars impius, en el temps de les invasions, fou cruelment mort, donat la seva ànima al creador en la simplicitat de la seva fe. El seu cos, que s'ha convertit en famós pels seus prodigi-

Foto de Salvador Alimbau del humeral de Sant Eudald (febrer de 1980), “estesa sobre una placa de suro i agafada amb agulles de cap no entomològiques. Els forats produïts per aquestes agulles van produir una sèrie de marques que no s’han pogut recuperar”, diu Rosa M. Martin, “L’Humeral de Sant Eudald”, *Annals del Centre d’Estudis Comarcals del Ripollès 2011-2012* (Ripoll, 2013), p. 16.

gis, va ser transferit al monestir de Ripoll, entre Girona i Vic, en la diòcesi d’aquesta última ciutat, on es venera dignament”.¹⁸

La posició crítica hagiogràfica dels jesuïtes bol·landistes holandesos

Feta aquesta primera aproximació, cal dir que Sant Eudald és un sant local polèmic dins de l’hagiografia catòlica, un sant que presenta dubtes sobre la seva existència i la realitat del seu martiri.

Sant Eudald no compleix els requisits del criticisme històric emprat pels pares jesuïtes bol·landistes holandesos del segle XVII, a *Acta sanctorum* (tom II, *die undecima mai* (Amberes, MDCLXXX [1680])).¹⁹

El grup dels bol·landistes, de jesuïtes holandesos, es va crear al segle XVII amb la finalitat de recollir i sotmetre a examen crític tota la literatura hagiogràfica, la vida dels sants, els seus atributs i

representacions, distingint les dades històriques de les llegendaris, de manera que es pogués arribar a una història dels sants i beats reconeguts per l’Església.

Els bol·landistes consideren a Sant Eudald “d’una traïció vulgar poc digna de fe”.²⁰

Prosper Authier²¹, capellà de’Unac (Arieja), que ha dedicat dues obres a tractar sant Eudald, avui una referència inexcusable en qualsevol aproximació a sant Eudald a la llum de la historiografia i la tradició, diu que els bol·landistes “la miren com fabulosa o llegendària, segons el mal significat de la paraula, i la fixen en èpoques diferents, que estan molt lluny de coincidir entre elles”.²²

Resumeix Prosper Authier les cinc raons de manca de coincidència entre les dades i la història de sant Eudald, objeccions que son poderoses: Sant Eudald no pot haver nascut llongabard quan és martiritzat el segle V, ja que els llongabards s’estableixen

a Itàlia al segle VI. Els emperadors romans citats en la biografia (Arcadius i Honori), governaren a finals del segle IV i primera quarta part del segle V (395-408 i 395-423). No es coneix cap germà d’Atila nomenat Guillem. Tampoc les mencions a un rei ostrogot Valimir o al rei got Teodoric ens ofereix dades concordants. Cap geografia menciona el nom de la ciutat de Faste. Àtila, el cap dels huns, va entrar a la Gàl·lia i fou derrotat a la batalla del batalla dels Camps Catalàunics o de Châlons (juny o setembre de 451). El martiri de san Eudald és datat per la tradició ripollesa el 452.²³

Els bol·landistes apunten la hipòtesis de que sant Eudald fos “martiritzat pels sarraïns, en el segle vuitè”, entre els anys 725 al 737.

Tant Authier com posteriorment mossèn Ramon Bonet,²⁴ recriminen l’opinió del bol·landistes, però les objeccions dels

historiadors holandesos, malgrat les seves errades, tenen consistència i son contundents.²⁵

Cal dir, que l’abbé Authier fa un interessant repàs, de les dades que utilitzen els bol·landistes sobre sant Eudald, que pateixen de greus errades, com confondre Acs (Ax-les-Thermes) amb Dax, a la Gasconya, a la zona de les Landes.²⁶

La creació interessada de sants és relativament freqüent en la tradició històrica de l’església catòlica, pel que l’opinió dels bol·landistes cal tenir-la molt present. Sant Eudald és clarament dins d’una tradició que crea figures de sants fets a mida per les necessitats pastorals i de propaganda.

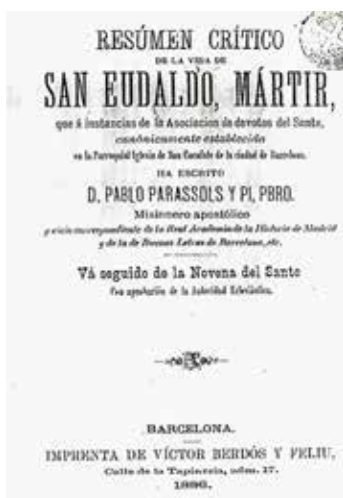
Advocats per les sequeres

A la vessant sud del Pirineu, hi ha un conjunt d’advocacions lligades a sants relacionats amb l’aigua, ja que hi ha problemàtica en els subministraments hídrics. No és casual que tres advocacions de tres importants poblacions del Ripollès i del Vallespir (Ripoll i Sant Eudald, Camprodon i Sant Patllari i Prats de Molló i Santes Justina i Rufina), estiguin relacionades amb la creació de fonts llegendàries.

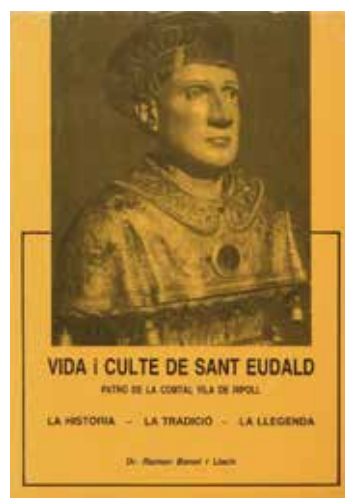
I tampoc ha de ser casual que la preocupació per les sequeres i les tempestes, estiguin lligades a llegendes religioses, a Sant Eudald, per exemple, o a la marededéu d’Er (Cerdanya).

El tema hídrics tenen una gran importància i cal prestar atenció al seu tractament llegendari.

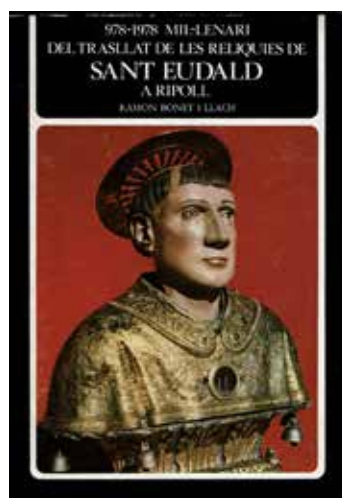
Si llegiu la vida de sant Eudald que ens ofereix Domènec, la creació de fonts per apaivagar la sequera

Pau Parassols, *Resumen crítico de la vida de S. Eudaldo, mártir* (Barcelona 1886).

Portades de les dues obres de mossèn Dr. Ramon Bonet i Llach, *Vida i culte de Sant Eudald*. Patró de la comtal vila de Ripoll. La història. La tradició. La llegenda (Ripoll, 1984), i *978-1978 Mil·lenari del trasllat de les relíquies de Sant Eudald a Ripoll* (Ripoll, 1978).

ra i la set forma part de la llegenda del sants des de la mateixa creació.²⁷

La menció a un Eudald en el *Martyrium* de Sorba, que pertanyia a Ripoll per donació del comte Ermengol I d'Urgell (944),²⁸ que era mencionat com *Suburbano* en una relació dels béns del monestir de Ripoll (982) que havien estat donats pel comte Guifre el pilós,²⁹ que posteriorment va formar part del béns de la Pavordia de Berga del monestir de Santa Maria de Ripoll³⁰, no ens hauria doncs d'estranyar i forma part d'aquesta tradició llegendària del monestir de Santa Maria de Ripoll.

Bibliografia principal

- AUTHIER, Prosper, *Études historiques & religieuses sur la pays de la haute vallée de l'Ariège* (Toulouse, 1870)
– *Saint Udat. Prêtre-martyr* (Nîmes, 1886).
- RAMON BONET i LLACH, 978-1978 *Mil·lenari del trasllat de les relíquies de Sant Eudald a Ripoll* (Ripoll, 1978).
– *Vida i culte de Sant Eudald. Patró de la comtal vila de Ripoll. La història. La tradició. La llegenda* (Ripoll, 1984).
- DOMENECH, Antonio Vicente, *Historia General de los Santos y Varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña* (Barcelona, 1602).
- HENSCHEN, Godfrey i PAPPENBROECK, Daniel van, *Acta Sanctorum... Maii tomus secundus* (Parisiis et Roma, 1866).
- PARASSOLS y PI, Pau, *Resumen crítico de la vida de S. Eudaldo, mártir* (Barcelona 1886).
- JUAN TAMAYO SALAZAR, *Martyrologium Hispanum Anamnesis o Commemoratio omnium ss. Hispanorum, Ponyficum, Martyrum, Confessorum, Virginum, Viduarum, ac anctarum mulierum, avantitotat Martyrologium Hispanum* (Lió, 1651-1659), vol. III [mdclv (1655)].
- de Ripoll”, Comunicació presentada a la Réunion du Centre International d'Étude des Textiles Anciens, a Krefeld (1985), publicat Rosa M. Martín i Ros; Ferran Calabuig i Alsina, «Le Voile Huméral de Saint Eudald», *Bulletin du Centre International d'Étude des textiles Anciens*, núm. 66 (Lió, 1988), p. 45-52; Rosa M. Martín i Ros, «L'Humeral de Sant Eudald», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 2011-2012* (Ripoll, novembre de 2013), p. 15-30; i, anteriorment, Carmen Bernis, «Tápiceria hispano-musulmana», *Archivo Español de Arte*, núm. 107 (Madrid, 1954) i, *Ídem*, 1956, p. 114.
2. [Nota de Parassols]: Tráelo el P. Villanueva tom. V, cap. I, pág. 242 y al llegar al año 985 se lee: *Haec et quae sequuntur recentiori manu notata sunt*.
3. [Nota de Parassols]: Carta al Sr. Miró canónigo de S. Juan de las Abadesas. 9 Enero de 1831.
4. Pau Parassols, *Resumen crítico de la vida de S. Eudaldo, mártir*. (Barcelona 1886), p. 4.
5. Veure, per exemple, els *Cronicon alterum Riviipullense* i *Alterum Chronicon Rotense*, que Villanueva va copiar els volum V i xv del seu Viatge literario a las Iglesias de España. Villanueva, *al* vol. viii (1821) dedicat a Ripoll, també parla de sant Eudald, p. 59-61 i “apéndice xi”, p. 234-236.
6. Jordi Mascarella i Rovira, “Labaciologi glossat del monestir de Ripoll”, *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 1989-1990* (Ripoll, 1991), p. 24-25.
7. *Marca Hispanica* app. P. 1297. *Brevis historia monasterii Riviipullensis scripta a monacho anno Christi MCXLVII*. Traducció de Miquel Sitjar, “Traducció de la *Brevis historia* del monestir de Ripoll i l'epitafi de Ramon Berenguer iv”, *Annals 2017-2019. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* (Ripoll, octubre de 2020), p. 56.
8. Junyent, “Notes inédites sobre el monestir de Ripoll”, *Analecta sacra Tarraconensia*, 9 (1933), p. 221.
9. [Títol o indicació de Mirapeix, situada en el marge]: Relíquias de San Eudaldo traídas a Ripoll en 978.
10. [Nota del transcriptor]: Acs o Axles-Thermes.
11. [Nota de Mirapeix]: Nota 7a. [Nota del transcriptor]: Com indica Tomàs Raguer en la nota que va col·locar en la còpia feta per Eudald Graells, entre els papers del notari Mirapeix existents en l'Arxiu Comarcal del Ripollès, hi ha algunes notes, que corresponen a l'obra de la crònica. Aquest és el cas de la nota següent titulada “Tabernaculo en que se conservan las reliquias del glorioso Sant Eudaldo”: “Se presenta el santo en una efigie o busto de escultura de medio cuerpo de plata sobredorada al fuego y cincelada con el mayor primor, colocada sobre un castillo de madera adornado de hermosas hojas, todo dorado, apoyado sobre una urna o arca de plata delgada, en la que se hallan gravados en relieve la imagen del santo con casulla y demás ornamentos sacros,
- detalles de su vida y martirio; a saber en la misma de delante se hallan escurgidas con figuras de relieve la imagen del santo con la espada clavada al pecho y un libro en el brazo y en uno de los lados se ve el milagro de resucitar a un infante y en el otro el acto de embarcarse con san Pancracio, y en la lámina de detrás hay esculpida igual imagen del santo con tres clavos en la mano y el libro en el brazo y a uno de los lados el acto de clavarle los clavos y traspasarle con la espada y encima un ángel dentro de una nube bajando una corona y una paloma y en el otro lado se representa la imagen del mártir clavado en una cruz construída en figura de X; de las llamada cruz cruceta que es la que llamamos cruz de San Andrés y también de Santa Eulalia por haber sido crucificados en la aquel apóstol y esta virgen; arrancado dos sayones sus carnes con gárfios a la presencia de un prefector, pretor o juez sentado en una sillón bajo docel. Dentro de la urna de plata hay una caja de madera común precintada con hojas de hierro y sellada en la que se hallan depositados los huesos del santo; en el medio cuerpo hay torras reliquias y en un hueco con vidrio se ven algunas astillas o pedacitos de madera y algunos restos al parecer de clavos que piadosamente se cree haber sido de la [cruz?] y clavos del martirio; en el hueco de la cabeza hay huesos del [craneas?], y alrededor de la corona se ven esculpidas las letras: Sante Eldando Martir Christian; creyendo que esa inscripción fue gravada por un platero muy falto de ortografía. La urna o caja de plata sobre la que descansa el busto del santo fue construída en 1670 por un platero de la ciudad de Vich, llamado Portich según indican las marcas conocidas de aquel platero. Parece que el busto o efigie de medio cuerpo fue construído muy anterior a la caja de plata por no ser al parecer hechas las dos por un mismo artifice ni obra de un mismo siglo”.
12. *Eudald Mirapeix i Illa: “Crònica de la villa y monasterio de Ripoll”*. *Història i memòria* (2010), p. 106.
13. *Eudald Mirapeix i Illa: “Crònica de la villa y monasterio de Ripoll”*. *Història i memòria* (2010), p. 107.
14. [Nota de Parassols]: Esto manuscrito, citado por el Padre Domenec, en sn Hist. de los Santos do Cataluña, para lecciones del Breviario de Ripoll, no sirvió para ello: dicho Breviario es del siglo XIV, y de él habla el P. Villanueva en su Viage literario, tom. VIII. apend. X. Tengo á la vista copia del manuscrito y vi copia de dicha, lecciones. No debe confundirse al autor del manuscrito con el del *Gesta Comitum* del siglo XIII.
15. Veure, per exemple, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona, y cosas memorables suyas eclesiasticas y seculares* (1678); o *Encyclopaedia metódica: geografia moderna* (1792).
16. Juan Tamayo Salazar, *Anamnesis sive commemoratio Sanctorum Hispanorum, ad ordinem, et metho-*
- dum Martyrologii Romani, quo utitur ecclesia* (sis vols. 1651 y 1659), vol. iiii (mdclv [1655]), p. 138-143), ens ofereix en llatí la biografia facilitada per Domènec. L'erudit Nicolás Antonio (1617-1684) parla molt malament d'aquesta obra a *Censura de Historias Fabulosas* (llibre V, cap. X, 6-7 i llibre VI, cap. II, 30-31), qualificant-lo de «versado en fábulas», d'ignorant en matèria d'inscripcions i antiguitats i poc versat en llatí. L'obra de Tamayo recopilava estudis epigràfics, incloïa sants de dubtosa existència modificant al seu gust episodis de la seva vida, amb un criteri nacionalista, validant “falsos crònicones” com el de Jerónimo Román de la Higuera (1538-1611) i uns poemes del bisbe d'Astorga Aulo Halo, d'un vel cartulari comprat, segons ell, a un llibreter de Toledo. L'il·lustrat Gregorio Mayans y Siscar (1699-1781) va dir que era «uno de los hombres más supersticiosos que ha tenido España» (José Godoy Alcantara, *Historia crítica de los falsos cronicones* (Madrid, 1981 p. 240). A la biografia de la Real Academia de la Historia de Madrid (redactat per Miguel C. Vivancos Gómez, OSB) es diu: “No dudó en aceptar los falsos cronicones que habían comenzado a correr en su tiempo y, basándose en ellos, publicó por encargo de su obispo, inquisidor general, un monumental martirologio hispano lleno de fábulas y falsedades que ya en su tiempo despertó las iras de los eruditos. Sin embargo, en ocasiones resulta obra de gran utilidad por el número de manuscritos, hoy inexistentes, que Tamayo pudo ver y copiar, aunque su fidelidad paleográfica es muy discutible”.
- Aquest és *Flavius Arcadius* (377/378-1 de mayo de 408) emperador d'Orient desde 395. Nascut a Espanya, durant l'exili del seu pare, era fill gran de Teodosio I y de Aelia Flàcia; i germà d'Honorio (Flavius Honorius Augustus), emperador d'Occident, nascut a Constantinopla (9 de septiembre de 384 i mort a Ràvena (15 de agosto de 423). Nomenat emperador als 10 anys, va dependre del lideratge militar del general vàndal Estilicó (359-408). Estem en un moment de total desembrement de l'imperi romà, amb l'assalt i saqueig de Roma (24 de agosto de 410) per els visigots comandants per Alaric, un fet que feia set segles que no es produïa.
17. El Martirologi catòlic oficial actual reconeix pel 11 de maig a sant S. Maiolo, mártir; sant Antimo, mártir; sant Mocio, sacerdot i mártir; i sant Mateu Le Van Gam; a més de doss beats anglesos.
Veure https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/cult-martyrum/martiri/009.html, traduït per l'Institut de Sant Climent I Papa i Mártir (Stefano Calvi).
18. André du Saussay, *Martyrologii Gallicani Pars Posterior Trimestris, Octobrem, Novembrem Et Decembrem Complectens. Cum Supplemento, Appendicibus, Apologetico, Calendario,*

[et] *tabulis* (MDCXXXVII [1637]), p. 1117.

19. "De sancto Eudlado. Martyre in Novempopulania, et in Catalonia translato" *Acta sanctorum* (tom II, die undecima mai (Amberes, 1680), p. 640-641.
20. Prosper Authier, "Vie de Saint Udat", *Études historiques & religieuses sur les pays de la haute vallée de l'Ariège* (Toulouse, 1870), p. 67.
21. Les dues obres de Prosper Authier que tracten sobre sant Eudald son: *Études historiques & religieuses sur les pays de la haute vallée de l'Ariège* (Toulouse, 1870); i *Saint Udat. prêtre-martyr* (Nîmes, 1886).
22. Prosper Authier, *Études historiques & religieuses sur les pays de la haute vallée de l'Ariège* (Toulouse, 1870), p. 69.
23. El primer que va posar
24. Ramon Bonet, *Vida i culte de Sant Eudald* (Ripoll, 1984), p. 14.
25. Diu Authier, *Études historiques & religieuses sur les pays de la haute vallée de l'Ariège* (1870), p. 67 i 72-73: "Ens abstenim, aquí, de recriminar-nos sobre l'excessiu rigor de la crítica, i sobre els errors que conté" i "els Bolandistes varen prendre coneixement dels seus actes i les examinaren amb el seu habitual rigorisme, barrejant però molta negligència i presumció, no tenint en compte els antics judicis canònics de beatificació i les tradicions de l'església, respectades pels bisbes, amb desdeny pels hagiògrafs".
26. Els bol-landistes col·loquen el martiri de Sant Eudald a Dax-sur-l'Adour (*aquae Tarbellicae*) i no a Ax-sur-l'Ariège (*aquae Tolosanae*). Per cert que el primer que menciona a *Aquae Tarbellicae* és el poc fiable hagiògraf espanyol Tamayo Salazar.
27. Sobre sant Eudald, les tradicions i llegendes associades cal citar Jacint Verdaguier, *Rondalles* (1992), p. 440-441. Una d'elles es copiada al llibre de Josep Ribot, *Llegendes del Ripollès* (2008), p. 63-64 i 66; Eudaldt [Tomàs Raguier], "Tradicions de St. Eudald", *El Puigmal*, núm. 28 (Ripoll, 9 de maig de 1908), p. 221-223; Ramir Mirapeix, "Tradicions de Sant Eudald", *La Veü Comarcal*, núm. 58 (Ripoll, 8 de maig de 1915), p. 11-12; T. R. [Tomàs Raguier], "Secció folklòrica. Dues tradicions campdevanolines de Sant Eudald", *Scriptorium*, any II, núm. XXIII [23] (Ripoll, novembre de 1924), p. 7-9; Joan Amades, *La terra. Tradicions i creences* (1936), p. 91; Francesc Roma i Casanovas, *Temps atmosfèric, rituals religiosos i resposta social als segles XVII i XVIII* (Vic, 2011), p. 15 i 22; i Xavier Cortadellas i Judit Pujadó, *Llegendes d'aigua dolça* (2016), p. 106-107.
28. Cortés Elía, María del Agua, *Inventari Patrimoni Cultural de Montmajor. Memòria tècnica* (Montmajor, 2003), p. 20.
29. «Montmajor», *Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona).
30. Bach i Riu, Antoni. *Montmajor i el seu Comú* (Solsona, 2002), p. 84.

Apèndix

Vida de Sant Eudald, versió ripollesa

L'ofereix Antonio Vicente Domènec (1553-1607), a l'obra *Historia general de los santos y varones illustres en santidad del Principado de Cataluña* (Barcelona, MDCII [1602]), p. 44-46 [44-46v].

Vida del bienaventurado San Eudaldo, martyr, cuyo sagrado cuerpo tienen con mucha veneración la villa de Ripoll en una iglesia particular dedicada a su nombre, que esta dentro del mismo pueblo

[*Leyenda antiga de las liciones de las maytines*] Ha se sacado de la leyenda antiga de las liciones de las maytines escrita de mano del monasterio de aquella villa, y es la que se sigue.

[*En 11 de Mayo*] El bienaventurado S. Eudaldo fue Lombardo de nacion, hijo de padres nobilissimos y de illustrissimo linaje. Llamava se su padre Lyro, era Conde y Señor muy poderosos, y su madre Theodora. Esta siendo preñada del Santo vio ensueños, que de su vientre salía una columna de fuego tan grandes, que llegaba hasta el cielo, y admirado desto conto la visión al Conde a sus Astrólogos, y ellos repondieron, que el sueño denotava, que la Señora, su mujer pariría un hijo, que sería como una columna de fuego, que abrasaría la secta de los Ydolotras, que ellos professavan: sino le apartava de los Cristianos. Exortaron le pues que hiziesse una casa en el bosque, donde le tuviesse lejos de Christianos, y fuesse enseñado en la secta de los Gentiles. Hizolo el Conde, pero quedo muy triste. Nacio el S. Imperando Arcadio, y Honorio¹, y llamaronle los Paganos Tost. Aunque algunos han dicho, que nacio en tiempo de Anastasio, y Honorio.²

Pero engeñaron se en la semejança del vocablo: porque de la muerte de Honorio hasta el principio del Imperio de Anastasio Honorio en el del Señor 423 y comenzado Anastasio el Imperio el de 492 y murio el Santo en 46 años de su edad. Despues en el 4 dia de su nacimiento oyeron los, que avian venido a la fiesta del, grandes voces en el cielo, y espantados huyeron. Entonces el Conde mando le llevar por sus madrinan a la casa, que para esso avia edificado en el bosque, donde a sus tiempos fue enseñado en la secta de los Gentiles hasta la edad de doze años. Algunos dizen, que fue enseñado en la secta de Arrio, pero ello se me haze dificultoso de creer: porque su padre le apartó todo lo posible de qualesquier que se llamasse Christianos, como eran los Arrianos. Despues un dia en la caça desviando se de los suyos, fue tras una cierva y llevo a la hermita de Sant Pancrasiio³, a cuyos pies se echo aquel pavidio animal quedando desto el mancebo maravillado. Recibiole el Santo hermitaño benignamente, y predicole nuestra santa fe, donde estuvo Tost con el tres dias, y dispidiendo le Pancrasio, para que se fu-

eses a su casa le dixo, que bolviesse, si le parecia passados los ochos dias. Hizo lo el dichoso mancebo y buelto a la hermita fue bautizado por S. Pancrasio, y llamado en el baptismo Eudaldo. Despues fueron a la orilla del mar, y hallaron una nave, que estaba de partida. Subieron pues en ella, y llegaron a un puerto llamado Port vendres en la costa de Cataluña. Salidos a tierra, Eudaldo tuvo gran pesar de lo hecho, y quería bolverse a casa de sus padres. Pusose San Pancrasio entonces en oración estando en ella oyo se un gran trueno, y apareció una estrella encima de su cabeza mas clara, que el sol alumbrandle por espacio de una hora. [*Milagro*] Viendo esto Eudaldo, y espantado de semejante maravilla, pidió perdon a Dios, y al S. de su yerro, y subieron los dos a un desierto, donde hicieron penitencia 20 años. Al cabo deste tiempo revelo les Dios la muerte de S. Pancrasio, el qual antes de morir dio la bendicion a S. Eudaldo, y acabo gloriosamente sus dias. [*Aparecio le Iesu Christo*] Despues desto apareciendo, Iesu Christo al S. mandó la yr a Tolosa, llegando alla le salieron a recibir fuera de la ciudad S. Raymundo, y S. Juan Sacerdote, y S. Vicente⁴ avisados de su venida por divina revelación. Un varon devoto llamado Propbano conbido a el, y a otros siervos de Dios a comer, y estado su muger muy ocupada en aparejar la comida el demonio tomo su hijo de la cuna y echole en un caldero de agua herviente, y buelta la triste madre a la cozina, hallo le hecho padoços. La affligida dueña embolviole con un paño de lienço, y puso le en una arca, donde tenia mançanas avisando desto a su marido. El qual le mando, que callesse por no dar pesadumbre a los guespedes, y dixo la también, que no se mostrasse delante dellos triste. A parecio Iesu Christo al S. y avisele del caso, y que avia de resucitar al niño, mandando le, que estando en la mesa antes de comer cosa alguna, pidiesse maçanas. Hizo lo Eudaldo, y hallaron al niño en la arca de las maçanas, donde su madre le avia puesto hecho pedaços, sano y bueno con una maçana a cada mano. [*Muerto resuscitado*] Viendo todos los del combite tan grandes milagro, dieron gracias al Señor, y tuvieron al santo en mucha reputación. Despues S. Eudaldo acompañado de Gaio, Aledandro, Vicente, y Honorio⁵ se fue a Roma para visitar los Apostoles S. Pedro, y S. Pablo, y visitados los lugares santos dispidiouse de sus compañeros, los quales volvieron a Tolosa y el se fue a tierra de Vuandalos⁶.

Camino espació de tres dias con grandes trabajos por causa de sol por ser verano, y padeció mucha sed. Porque la tierra

era sin aguas. [*Milagro*] Hizo entonces oración a Dios, y salió de una piedra muy grande una fuente de agua, que manando como rio regava los campos. Viendo los moradores de una ciudad cerca de allí, que algunos llaman, sin y como eran Gentiles, llevarón le delante su Presidente, el qual entendiendo su firmesa en la fe le mando echar en la carcel. A media noche aprecio le Christo nuestro Señor con tanta claridad; que toda la casa resplandecia, y viendo lo las guardas contaron la maravilla a su Tribuno. Este tenia la mujer con dolores de parto tres dias avia, y por esto vino a los pies del Santo, y contole su trabajo. Fue el siervo de Dios con el a su casa, y haziendo la señal de la Cruz sobre la enferma luego fue libre del dolor del parto, y de la muerte, y el Tribuno, y su muger recibieron el bautismo. [*Milagro*] Siendo desto avisado el Presidente, determino el dia siguiente quitarles la vida. Pero permitio Dios, que en la noche el demonio a hogasse a su hijo, el qual fue llevado delante de Eudaldo, y por el resuscitado, oyendo se antes desto una voz del cielo, que dixo. Eudaldo, todo lo que quieres se hara. Entonces viendo aquellos Gentiles tan grandes milagros, dixeron. Grande es el Dios de Eudaldo. Recibio el Presidente el baptismo con toda su familia, y hizieron devotissimas Yglesias a honra de nuestra Señora, y de los Apostoles San Pedro, y San Pablo. Estuvo allí el siervo de Dios por espació de un mes, y apareciole Iesu Christo mandadole, que fuesse a la ciudad de Acruz donde haría grandes milagros. Fue alla, y entrando en ella, el demonio, que estaba apoderado de una mujer, dixo, que ya no le convenia estar mas allí: porque el amigo de Dios avuia entrado en aquel pueblo. Buscaron le, y hallado curo la enferma, y mando al demonio de parte de Iesu Christo, que dicesse públicamente, si el Ydolo de Apollo, que ellos honravan, era Dios, o, si lo era Iesu Christo. Respondio el enemigo. Eudaldo no ay otro Dios sino el que tu predicas, y el Ydolo de Apollo es lleno de demonios. Entonces todos con grande afficion recibieron el bautismo, y echaron por tierra sus Ydolos, quedando la donzella libre del demonio. Fue el Santo a otra ciudad llamada Faste⁷, comose lo avia mandado Dios, en la qual dos vezes en el año entravan ciertos animales tan ponçoñosos, que mataban todos los mochachos, que hallavan. Llego Eudaldo a tiempo, que aun los dichos animales hecho dellos grande estrago; y dixo les. Si quereys recibir la fe de Iesu Christo: cessara esta plaga para siempre; y vuestros hijos muertos resucitaran. Respondieron todos, que si lo hazia: ellos harían, lo que pidia. Junto todo el pueblo, predicó les la fe, y acabado el sermon dixo en vos alta. Vosotros, que soys muertos, levantaos, y cantad las maravillas del Señor.

[*Resuscito muchos muertos*] Luego dicho ello, todos aquellos muertos resucitaron hablando de las penas del infierno, y de la gloria del cielo. Entonces el siervo de Dios echo aquellos animales ponçoñosos en el desierto, y quedo libre

la tierra de semejante plaga. Avisado desto Guillerma⁸, Rey de los Hunnos imbio: para que se lo traxessen delante con todos los principales de aquella ciudad. Hizo se, y llevado delante del Rey, viendo su constancia mando le echar en la cárcel. La noche siguiente aparecio le Iesu Christo y le dixo, como aquel Principe pensava dar le gravissimas penas, y quitar le la vida, y por esso que se esforçasse. En la mañana fue llevado delante de su presencia; el qual viendo le firme en la fe le mando açotar, ya para más espantar le hizo cortar las cabeças a los otros Christianos, y sacar la lengua por el colodrillo a tres Obispos. Despues hizo arañar con garfios de hierro los costados del Santo hasta descarnarlos de tal manera, que estaba hecho una llaga, y mando le bolver a la cárcel, con mandato expresso, que ninguno se le acercasse. Aparecio le Iesu Christo nuestro Señor en la mesma cárcel acompañado de muchos Angeles, y quedo el siervo de Dios curado. Fue presentado otra vez delante del Rey viendo le sano, alegre, y con gran constancia en la ley de Dios dio sentencia, que fuesse quemado y arrastrado por la ciudad.

Executose la cruel sentencia, y luego que fue atado a las colas de los cavallos, perdieron ellos la vida, y el Rey le mando quemar. Fue echado en la hoguera, y el fuego derramándose quemó al mismo Rey, y sus ministros quedando Eudaldo sin lesión alguna, y los presentes espantados de semejante maravilla, se convirtieron a la fe de Iesu Christo. [*Milagro grande*] Siendo muerto Guillerma los Hunnos eligieron por Rey a Atila su hermano. Aun que algunos han dicho que se llamava este Rey Totilla⁹, y que era Rey de los Godos, pero no puede ser. Porque no se halla entre los Reyes Godos Principe deste nombre que haya que haya sucedido a Guillerma. El bravo Atila viendo tan grandes milagros no ozo poner las manos en el Santo: Sino que le rogo se fuesse a Valamiro¹⁰ Arriano, Rey de los Ostrogodos, vassallos de los Hunnos. Hizolo Eudaldo, y llegando a una ciudad de aquel Reyno bolvió la vista a un ciego. Supo lo el Principe Godo, y teniéndole delante, le mando aceptar la secta de Arrio, y adorar a Dios a su modo. Algunos han dicho, que se llamava este Rey Valente: pero no puede ser. Porque Rey Godo de semejante nombre no vino a España, como consta en las Historias de los dichos Principes Godos, y el que le atormentó agora, vino en ella, como se vera. Tambien dizen, que este Rey Arriano adorava Ydolos. Lo qual tampoco no puede ser: porque los hereges, como eran los Arrianos, no adoran a muchos Dioses. El yerro vino de no ser Theologo el que escrivio, y compuso la Historia deste bendito martyr, y por esso pensar, que todo era uno herege, y Gentil.

Viendo pues el tirano la grande constancia de Eudaldo en la fe mando le açotar con açotes cruellissimos guarnecidos con plomo, y beber un vaso lleno de plomo derretido. Hizo el la señal de la Cruz encima de aquella poción, y bevio la sin lesión alguna, como si fuera buen vino.

Despues este mal Principe mando que fuesse degollado. Pero aunque le degollaron, no murió, sino que ellos pensando, que estaba muerto, le echaron a una cueva. Estuvo en ella por espacio de 30 días, hasta que vino alla San Juan sacerdote, que halló la cueva guiado por una estrella resplandeciente, que apareció encima della. Mando les Dios bolver a Tolosa, donde estuvieron en oración mucho tiempo. Despues el rey Godo, y Atila Rey de los Hunnos vinieron a España movidos por la fama de sus tesoros de oro, y plata, para apoderarse, y tiranizar la. Apareció entonces Iesu Christo a San Eudaldo avisándole, como padecería martyrio en manos de Godos, y sus ministros, y esforço le en aquell trabajo. Depués San Eudaldo tomo la cabeça de San Saturnino¹¹, y traxola a las partes de Urgel, donde edifico una Yglesia, y puso en ella la dicha Reliquia. Dizen algunos, que este Santo fue Sacerdote, y como tal esta pintado en algunos altares. Y aunque esta Historia no lo affirma: pero el ministerio de llevar la cabeça de S. Saturnino a las partes de Urgel, y edificar alli Yglesia dize bien con Sacerdote. Bolviendo el de Urgel, hallo los dichos dos Reyes en la villa llamada Achs en el Reyno de Francia, donde fue luego preso por los ministros de su Rey Godo, y presentado delante del. Este tirano viendo le firme en la fe mando le poner dentro una cuba llena de clavos de hierro, que assentavan sus puas para dentro: donde le tuvieron por espacio de tres días, y considerando el martyr, que estaba cerca la fin de su vida, dixo. Señor mio Iesu Christo yo os ruego, que todos los que celebraren devotamente mi festividad, sean libres de qualesquier engaños del demonio, de peligro de muerte, y de piedra, y las mugeres, que tuvieren dolores de parto por muchos días, alcancen la gracia de vuestra bendición. Hecha está oracion, oyo se una voz del cielo, que dixo. Eudaldo todo lo que pides, sera hecho, como tu desseas. Despues los ministros del tirano inchando le calvos en su santa cabeça, y un cuchillo en el corazón le quitaron la vida.

[*Fue martyrizado*] Fue su martyrio a onze de Mayo del año del Señor 452, siendo de edad de quarenta seys años Imperando el Emperador Marciano¹². Advierta el devoto Lector, según afirma Pineda, que en este tiempo era Rey de los Godos Valamiro con dos hermanos suyos, y estos yvan con Atila su Señor, quando vino a Francia, y el Rey de los Godos de Francia, y España se dezia Theodorico¹³ contrario a Atila y por esso, el que mato a S. Eudaldo en aquellos tiempos era Valamiro, y no Theodorico, porque este no se acompañava con Atila su contrario. Sepultaron su sagrado cuerpo con poca veneración (a lo que se cree) por aver tomado la villa de Achs los enemigos, y estar entonces apoderados. Pero en el año del Señor de 581 fue transferido de allí a la Yglesia de S. Vicente para que en ella fuesse venerado de los fieles. Despues el año nueve cientos setanta y ocho fue trasladado a Cataluña en el monasterio de Ripoll reynando

en Barcelona, y Principado de Cataluña don Borrel¹⁴ Conde Barcelones, y siendo Abad Idisclo¹⁵, donde haze Dios por su medio muchissimos milagros. Porque si entese en su reliquias un suave olor, cura de mal de lengua, echa demonios de los cuerpos humanos, es abogado contra las calenturas, y otras enfermedades. Por el las muertes subitas son remediadas, los ciegos cobran la vista, los contrechos cobran salud, los que juran falsamente por su nombre, perecen. Y assi quando fue trasladado a Ripoll, aviendo puestas sus sagradas reliquias dentro la Yglesia del dicho monasterio, y abierto el sudario, con que estaban embueltas, salio tan grande olor, que inchio toda la Yglesia. Y era tanta la alegría, que sintieron los presentes, que estaban como fuera de si, llenos de toda abundancia de gozo. Acontencio, que mandando el Abad al Mayordomo, que hiciesse una arca muy hermosa en que fuesse puesta la santa reliquia, y como respondiesse inconsideradamente, que no podia hazer tantos gastos sin provecho: castigo luego Dios su descortesia de tal suerte que vino al punto de la muerte. Fue traydo delante de las reliquias del Santo martyr, y hizo voto, que si se curava, haria con más gasto la obra que se le avia mandando, y luego estuvo bueno, y cumplio su voto. Otro criado del Convento de Ripoll dixo, que por ventura el cuerpo, que honravan, era de algun hombre malo, y que no era bien, que estuviessse en el altar de la madre de Dios. [*Milagro*] Pero dicho esto luego se apoderaron del los demonios, y llevadole delante del cuerpo santo confesaron los malignos espiritus manihestamente la santidad de San Eudaldo, y el hombre quedo bueno y sano. Ha curado tambien con este otros catorze endemoniados. Passado mucho tiempo despues dela venida deste bendito cuerpo perdióse la devoción y reverencia, que se le devia, no solamente en la villa de Ripoll, sino tambien en los lugares circunvezinos. Por esso cessando la continuación de los milagros, imbioles el Señor una seca muy grande, y con ella hambres, y muchas muertes subitas. El prior de aquel Real convento con sus Monges mando sacar el cuerpo sagrado del lugar donde estava, y aviendolo mostrado al pueblo, que estava alli sin numero, hizo el Santo grandes milagros. [*Hizo muchos milagros*] Porque muchos ciegos cobraron la vista, los coxos caminaron sin impedimento, y enfermos de diversas enfermedades fueron curados miraculosamente. Entonces hizieron voto, que si el martyr con Dios les remediava sus trabajos, celebrarían su fiesta con gran solemnidad, y honrarian sus reliquias con mucha devocion. Hecho esto llovio mucho, huvo gran abundancia de pan, y frutas de la tierra, y cessaron tambien aquellas muertes subitas. Un ciego vino a su sepultura, rogandole que se apiedasse del, y le curasse. El qual despues de aver estado alli mucho tiempo, se bolvio a su tierra triste por no haver curado, y fregandose en el camino los ojos, cobró luego la vista. [*Milagro*] Fue llevado un muchacho tan contrahecho, y

lesiado delante del sepulcro deste siervo de Dios, que tenia la mano apegada con el hombro, las piernas tuertas, la cabeça tambien contrechada, y hechas muchas oraciones por el al martyr, luego cobro salud. Cierta hombre juro falsamente por San Eudaldo, según se entiende del título del mismo milagro, y quedó de Dios tan castigado, que luego cayo muerto en tierra. Exorto San Eudaldo en sueños, que le hiziesen propia capilla, y le trasladasen en ella. Avisados desto los Monges tuvieron capitulo, y se resolvieron, que les llevassen al lugar, donde se avia edificar el templo, y que si alli hazia nuevos milagros, ellos creerian, que pidia propia capilla. [*Milagro*] Hizose ansi, y el obro alla grandes milagros. Porque una muger, que apenas avia podido seguir el cuerpo santo en la procesion por su grande enfermedad de calenturas, fue alli curada. Dos otras enfermas tambien de calenturas siguiendo la procesion cobraron la salud perfectamente. Fue traydo un mocho, donde estava la dicha reliquia, que avia seys semanas, que tenia los pies, y piernas de la rodilla abaxo muertos, y quedo sano y curado, como otro tambien que estava seco en la parte derecha de las piernas alcanzo la salud. Entonces viendo el pueblo tan grandes maravillas se fue de improvisito todo junto a buscar piedras, y otras cosas necesarias para la fabrica, y començaron edificar la Yglesia con mucha presteza, y devocion. Llevaron el cuerpo de San Eudaldo a su nueva capilla a onze de Agosto año del Señor mil y quatro [1004] reynando en el Principado de Cataluña don Ramon Borell¹⁶, Conde de Barcelona. En este mesmo tiempo el territorio de Vallfogona¹⁷ tuvo tan grande plaga y adversidad, que en el medio día aparecia un Angel en figura de cavallero con una espada en la mano, el qual les hiria con ella, y antes que el sol se fuesse, los heridos quedavan muertos. Viendose los moradores de aquella tierra, tan afligidos, fueron con procesion muy devota al glorioso martyr, y celebrandose la missa, uno de los que avia venido de Vallfogona, fue subitamente herido, cayendo en medio de todos sin esperanza de su remedio. El padre Abad, que entonces predicava al pueblo, les exorto, que de ninguna suerte dezassen la oración: sino que invocasen al Santo en semejante necesidad. [*Milagos*] Y fue Dios servido, que por su intercesión cesso la plaga, ni fue despues persona alguna afligida por semejante trabajo, y el hombre herido en el sermon, que estava ya desahuciado de todos, fue luego sano, y alegre. Los de Vallfogona por la merced recebida del martyr truxeron toda la leña necesaria para hazer la cal para el edificio, y con ella acabaron perfectamente la Yglesia del Santo, que avian començado.

Celebran la fiesta de San Eudaldo en el monasterio de Ripoll, y en su mesma Yglesia, y tambien en la Yglesia de San Pedro de la mesma villa en onze de Mayo; y nombranle en las collectas de la missa, y officio divino. Hazen entonces tambien octavas del mesmo Santo, y en el mes de Noviembre celebran la fiesta de

su translacion, y rezan del los Ecclesiasticos, assi clerigos, como Monges. Quando los padres del convento dezian officio proprio de su religion, hazian commemoracion de San Eudaldo en las visperas y laudes, siempre que se hazen las commemoraciones acostumbadas: pero agora no. Es verdad, que según estoy informado, hazen semejante commemoracion en la Yglesia parrochial de S. Pedro, y en la de S. Eudaldo. Tienen le en aquella villa, y en su comarca por su grande y particular patron¹⁸.

Notes

1. Aquest és *Flavius Arcadius* (377/378–1 de mayo de 408) emperador d'Orient desde 395. Nascut a España, durant l'exili del seu pare, era fill gran de Teodosio I y de Aelia Flacila; i germà d'Honorio (*Flavius Honorius Augustus*), emperador d'Occident, nascut a Constantinopla (9 de septiembre de 384 i mort a Ràvena (15 de agosto de 423). Nomenat emperador als 10 anys, va dependre del lideratge militar del general vàndal Estilicó (359-408). Estem en un moment de total desembrament de l'imperi romà, amb l'assalt i saqueig de Roma (24 de agosto de 410) per els visigots comandants per Alaric, un fet que feia set segles que no es produïa.
2. No resta clar a qui es refereix el text: Anastasio I (*Flavius Anastasius*) (c. 430–9 de julio de 518) fou emperador d'Orient des de l'abril del 491. Sobre Honorio,

no resta gens clar a qui es refereix, sino és a l'emperador ans esmentat.

3. Hi ha un Sant Pancrea, màrtir durant la persecució de Dioclecià (289– 12 maig 304).
4. No tenim cap referència històrica d'aquests personatges Ramon, el capellà Joan i Vicenç, tot cognominats sants.
5. No tenim cap referència històrica d'aquests acompanyants d'Eudald en el seu viatge a Roma.
6. Els vàndals foren un poble indoeuropeu germànic, que des de les actuals Alemanya i Polònia, es desplaçaren a començaments del segle v, travessant la Gàl·lia i la península Ibèrica, junt amb alans i els sueus, s'instal·lant-se breument a la vall del Guadalquivir o Bètica (a partir de la tardor del 409). Passaren l'estret de Gibraltar (maig del 429) i, comandats (406) per Genserik (c. 389–477), crearen un regne vàndal al nord d'Àfrica, centrat a l'actual Tunísia, destruït pels romans d'Orient (534).
7. Prosper Authier conjectura (seguint al clergue Jordanès, *De origine actibusque Getarum o Histoire des Goths*, composta l'any 551, p. 161) que la ciutat de Faste podia ser uns dels campaments de tendes rodejada de una pallisada de fusta.
8. D'aquest Guillem, rei dels huns, no hi ha referència històrica. Rua, rei dels huns, va creuar el Danubi (432), iniciant així la invasió de l'imperi romà; però pactaren amb l'emperador romà d'Orient (408) Teodosi II (401-450), a canvi del lliurament d'or. Al morir Rua (434) el varen succeir en el comandament els seus nebots Àtila i Bleda. Àtila (406-453), l'*Assot de Déu*, del que es deia que per on passava el seu cavall no hi tornava a créixer l'erba, fou el rei dels huns occidentals durant la primera meitat del segle v, bastint un imperi a l'Europa Central des del mar Negre al mar Bàltic i al Danubi. Va posar setge a Constantinoble (447), va invadir la Gàl·lia (amb vassalls seus com els ostrogots, els turingis, els alans i els burgundis, entre d'altres), però fou derrotat a la batalla dels Camps Catalàunics o de Châlons (20 de juny de 451), davant una coalició liderada pel general romà Flavi Aeci (396–454) i el rei visigot (418) Teodoric I (segle iv–451). Àtila va amenaçar Roma (452), amb la celebrada trobada amb el papa (440) Lleó i *el Gran* (c. 400-461), i va fer fugir l'emperador occidental Valentinià III de Ravena (452). Àtila va morir (453) apunyalat per la seva esposa Gudrun.
9. El rei ostrogot Totila va adentrar-se (543) a Itàlia, conquerint Roma (546) i Nàpols. Totila va morir combatent contra Narsés (c. 478-573), un dels grans generals, amb Belisari, del l'emperador de Bizanci (527) Justinià i *el gran* (482-565), a la batalla de Busta Gallorum (1 de juliol de 552).
10. Hi ha un rei ostrogod nomenat Valamir (447-469).
11. Sant Serni, sant Sadurní, bisbe de Tolosa, fou martiritzat el 250. El seu cos va estar guardat inicialment a l'església de Nostra Senyora del Taur, fins que l'any 402 van ser transferides a la basílica de Sant Serni, també a Tolosa de Llenguadoc. El monestir de Sant Serni de Tavèrnoles, de l'Alt Urgell, sembla que ja existia en època visigòtica, i que estigué involucrada en l'heretgia adopcionista del bisbe Fèlix d'Urgell (782-799), que s'hauria format en el monestir. Un dels seus abats, Ponç, a la primeria del segle XI, havia estat monjo de Ripoll i amic de l'abat bisbe Oliba. Formant part de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana, durant el segle XV no ser possible retornar-li l'antic prestigi. El papa Climent VIII va suprimir (1592) el monestir i va unir les seves rendes al seminari tridentí de la Seu d'Urgell.

de Tavèrnoles, de l'Alt Urgell, sembla que ja existia en època visigòtica, i que estigué involucrada en l'heretgia adopcionista del bisbe Fèlix d'Urgell (782-799), que s'hauria format en el monestir. Un dels seus abats, Ponç, a la primeria del segle XI, havia estat monjo de Ripoll i amic de l'abat bisbe Oliba. Formant part de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana, durant el segle XV no ser possible retornar-li l'antic prestigi. El papa Climent VIII va suprimir (1592) el monestir i va unir les seves rendes al seminari tridentí de la Seu d'Urgell.

12. Emperador de l'Imperi d'Orient (450-457), Marcia (*Flavius Marcianus*).
13. Es tracta del rei visigot (418) Teodoric I, que va morir a la batalla dels Camps Catalàunics o Châlons (15 de juny de 451) lluitant contra els huns d'Àtila.
14. Comte de Barcelona, Girona, Osona (947) i d'Urgell (948), Borrell ii (927-992 o 993).
15. Guidisclè, regent del monestir de Santa Maria de Ripoll des de 963, abat (970-979).
16. Comte de Barcelona, Girona i Osona (992 o 993), Ramon Borrell (c. 972-1017), fill de Borrell ii, esmentat abans.
17. Població veïna a Ripoll de Vallfogona de Ripollès.
18. Antonio Vicente Domènec, *Historia general de los santos y varones illustres en santidad del Principado de Cataluña* (Barcelona, MDCII [1602]), p. 44-46. Aquest llibre ha estat freqüentment citat com *Flos Sanctorum de Cathaluña*.

50 ANIVERSARI

MAQUINÀRIA AGRÍCOLA

Marcel·lí Puigpiqué

puigpique@gmail.com

Tels. 628 587 834 - 608 494 078

MONTMAJOR